

Годишња студентска награда

Награђени радови
2024. године

2024.

Аутори:

Александар Давидовић

Тамара Орловић

Миља Марјановић

Лазар Букумировић

Сара Радојевић

Богољуб Андрејевић

Издавач:

Фондација „За српски народ и државу“

Београд

Лектура и коректура:

Катарина Пиштељић

Дизајн корица:

Павле Фарчић

Припрема за штампу:

Јелена Панић

Штампа:

Бирограф, Београд

Тираж:

300 примерака

ISBN-978-86-81728-24-6

Садржај

Предговор | 5

Награђени радови

Александар Давидовић
Култура сећања: Слобода
и национални идентитет | 11

Тамара Орловић
Култура сећања: Слобода
и национални идентитет | 16

Миља Марјановић
Култура сећања: Слобода
и национални идентитет | 21

Лазар Букумировић
Вештачка интелигенција
и образовање у 21. веку | 27

Сара Радојевић
Култура сећања: Слобода
и национални идентитет | 40

Богољуб Андрејевић
Вештачка интелигенција
и образовање у 21. веку | 58

Образложење награђених радова | 75

Предговор

Фондација „За српски народ и државу“ већ трећу годину додељује Годишњу студентску награду за најбољи студентски есеј на задату тему. Теме су увек друштвено релевантне и одабране тако да подстичу критичко мишљење студената које им је неопходно будући да они треба да представљају друштвену групу која ће преузимати све значајније улоге у обликовању будућности наше отаџбине Србије.

Конкурс за доделу награда у 2024. расписан је на две задате теме: „Вештачка интелигенција и образовање у 21. веку“ и „Култура сећања: Слобода и национални идентитет“. Избор ових тема имао је за циљ да подстакне студенте на креативно и критичко промишљање улоге вештачке интелигенције у свету, који се драматично брзо мења, посебно у области образовања, али и да укаже младима на важност и значај неговања културе сећања и вредносних одлика идентитета српског народа. Јер како је то формулисао председник Вучић: „Народ који се не бори и не познаје своју прошлост не може да разуме своју садашњост и, најважније, нема будућност.“ Отуда је традиција битан елемент културе једног народа, а култура сећања управо обезбеђује да се она очува, али и критички испитује.

Право да се пријаве на конкурс *Фондације „За српски народ и државу“* у 2024. години имали су студенти основних и мастер академских студија с факултета свих усмерења из Републике Србије, Републике Српске и Црне Горе. Пријавило се, на наше велико задовољство, 56 кандидата, што је знатно више него претходних година. Одлуку о награђеним радовима донео је петочлани жири у саставу: Никола Селаковић, министар културе у Влади Републике Србије, проф. др Данимир Мандић, Факултет за образовање учитеља и васпитача Универзитета у Београду, проф. др Љиљана Марковић, Филолошки факултет Универзитета у Београду (професор у пензији), доцент др Ивана Лукнар, научни сарадник, Институт за политичке студије, Београд и проф. др Александар Растовић, научни саветник, Историјски институт Београд. Жири је приликом оцењивања нарочито вредновао радове у којима су студенти показали иновативност у решавању постављених друштвених питања и с критичког аспекта сагледали савремене друштвене појаве, али и демонстрирали одређено теоријско утемељење, креативност и, посебно, у којима су студенти, кроз речи које су проткане емоцијама и патриотизмом, оставили лични печат.

Имајући у виду квалитет пристиглих радова, али и различитост предложених тема, Жири је одлучио да додели по две прве, друге и треће награде.

Награђени су:

Прва награда – Александар Давидовић („Култура сећања: Слобода и национални идентитет“) и Тамара Орловић („Култура сећања: Слобода и национални идентитет“)

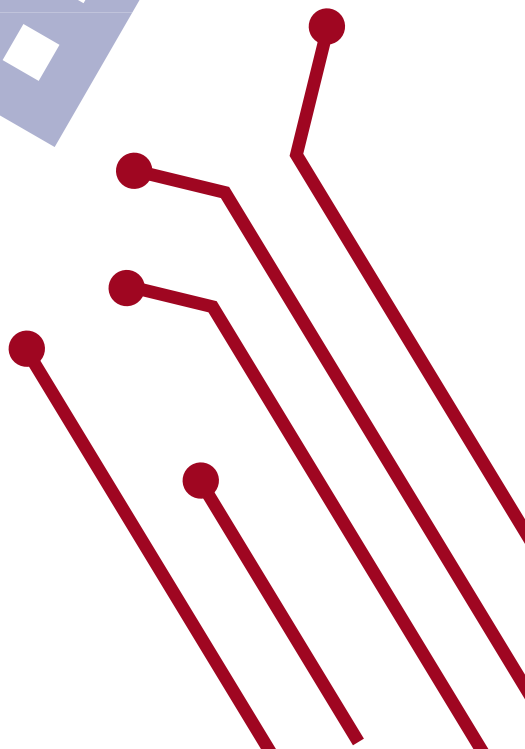
Друга награда – Лазар Букумировић („Вештачка интелигенција и образовање у 21. веку“) и Миља Марјановић („Култура сећања: Слобода и национални идентитет“)

Трећа награда – Сара Радојевић („Култура сећања: Слобода и национални идентитет“) и Богољуб Андрејевић („Вештачка интелигенција и образовање у 21. веку“)

Овом приликом изражавамо захвалност свим студентима који су се пријавили на конкурс *Фондације „За српски народ и државу“* и уложили напор у промишљање задатих тема, које заправо представљају конкретизацију дијалектичке повезаности два основна елемента културе као друштвеног феномена: традиције и прогреса. Честитамо награђеним студентима и желимо им да наставе да нижу успехе у свом даљем школовању.

НАГРАЂЕНИ РАДОВИ

Александар Давидовић

Висока пословна школа струковних студија
Нови Сад (Србија)

Култура сећања: Слобода и национални идентитет

Значај памћења и сећања чини оно што је суштински важно за идентитет једног народа. Сећање на прошлост као колективно памћење народа, али и сваког појединца, нешто што је уграђено у садашњост и без чега правог живота једног народа нема. Од суштинске је важности да је то сећање аутентично, искрено, неокрњено и чисто. То дугујемо себи као народу, али и прецима који су се уградили у наш национални идентитет. Дугујемо и нашој садашњости, коју не можемо градити ако одсечемо корене из којих ниче. Будућност нам, такође, неће праштати лаж и заборав.

Чега ми као народ треба да се сећамо? Цела наша вишевековна прошлост прича је о једној

борби за слободу и праву да као народ опстанемо. Вредност нас као народа почиње кроз дуготрајну борбу да мачем, пером и крстом бранимо наш грумен земље, веровање у Христа и наше трајање. Кад погледамо осам, девет векова уназад, сусрешћемо погледе Стефана Немање, Стефана Првовенчаног, Драгутина, Милутина, Дечанског, цара Душана, Лазара, Обилића, Карађорђа, Обреновића, краља Петра, као и свих оних безимених и лудо храбрих људи који оставише себе на поприштима широм Косова, Кајмакчалана, Цера, Колубаре... Опоменуће нас свевидећи поглед Светог Саве, владике Николаја, патријарха Павла који духовно наткриљују своја чеда.

Слобода нас као народа је и духовна и физичка, једно од другог је неодвојиво. Откако постојимо као народ, певамо нашу песму о слободи. Она је и величанствена, и лепа, и тешка. У сваком случају, јединствена, и наша. Открива сву нашу потребу као народа да живимо, стварамо, да нас разумеју, признају нашу вредност, нашу ширину, добронамерност, гостољубивост, лепоту, потребу да трајемо, али и свест да трају и други. Открива и сву тежину наше борбе да останемо на том путу са којег нас упорно одгурују засипајући нас незаслуженим и искривљеним епитетима. Стоичка је та борба да сачувамо слику нашег колективног трајања, храброг, снажног и борбеног. Никада из те свести нећемо одвојити нашу Грачаницу, Дечане, Сопоћане, Ђурђево Ступове јер та земља

беше метох где пренесмо наше духовно биће и она је истински наша. Натопљена је она крвљу Обилићевом и Лазаревом, пожртвованошћу Мајке Југовића и Косовке Девојке.

„Грачанице, кад бар не би била од камена,
кад би се могла на небеса вазнети,
ко Богородице Милешеве и Сопоћана,
да туђа рука крај тебе траву не плеви,
да ти вране не ходају по паперти.“

Читав један народ дао је целог себе да би се као феникс опет подизао и поново суочавао са новим губицима. Готово да нема генерације која није осетила мирис смрти, запаљених огњишта и расејаних породица. Чини се да што више стремимо као народ слободи и истинском миру, он нам све више одмиче и изгледа понекад да јуримо за донкихотовским ветрењачама. Облак несигурности често наткриљује снове о слободном и мирном животу на непрегледној војвођанској равници, плодним мачванским пољима или кршним пределима Таре, Копаоника или Златибора. Ма колико се лепоте слило у ту дивну земљу, увек на њу вреба нека „звер“, оличена у разним мрзитељима.

Упркос свему, народ смо који прашта, али не заборавља. Пружамо руку пријатељства онима који су на нас устајали, сурово искорењивали читаве породице и покушавали да одузму оно што

је вековима било наше. Сведоци смо фалсификована историје, прикривања истине и стварања новог поретка. Наше национално биће никада неће заборавити Јасеновац, симбол пустошења и страдања нашег народа. Стотине хиљада људи завршило је живот у овом злогласном логору смрти. Читави градови страдалих жена, деце и мушкараца сведоче о покушају истребљења једног народа. Једногодишње бебе никада нису добиле прилику да одрасту и постану очеви и мајке новим нараштајима. Ова згаришта грцају и говоре оживљавајући најстрашнија мучења невиних људи, нимало блажих него у злогласном Аушвицу. Покушаји да се расточе и прикрију докази и трагови још један су замаха против настрадалих. Камени цвет изникао на том месту омаж је лепоти и људскости против које је уморна сила и суровост. Истинско покајање би била искрица наде да се овако нешто никада неће поновити. Нажалост, њега нема, а сенке прошлости надвијају се над нама оптужујући нас да будемо криви без кривице. Улоге се обрћу, а ми, стоички навикли на трпљење, носимо се са њима. Ваљда је то у складу и са нашим православним хришћанским идентитетом, вером у Христа која пред искушењима сагледава себе у потпуности трудећи се да на том путу ојачава и постаје чистији и бољи.

Народ смо који воли, пати, бори се, прашта, трага за бољим у себи и у другима. Такво је наше

национално биће од постанка до данас. Признајемо да на том путу нисмо безгрешни, али је смо самокритични, сагледавамо себе, трудимо се да будемо бољи, да се дижемо и онда када смо пали. Слобода нам је света и важна, важнија од оне корице хлеба коју у зноју лица свог и жуљевитих руку доноси ратар, за њу живимо и умиремо, њој се радујемо, с ње страдамо. Из срца и душе грлимо сву нашу расточену српску земљу. Никакве границе неће променити чињеницу да знамо где живи наш српски народ. Не може нико толико јако да мрзи колико ми као народ можемо да волимо. Чак и онда кад псујемо, кад смо посвађани, кад смо бесни и огорчени, љубави у нама има да заједно бранимо ову земљу за коју су се вековима борили разни освајачи, па јој не моглоше ништа.

Тамара Орловић

Универзитет у Приштини са привременим седиштем
у Косовској Митровици
Филозофски факултет
Косовска Митровица (Србија)

Култура сећања: Слобода и национални идентитет

Слобода. Реч којој се радујем као мало дете новој играчки. Слобода, реч која ме боли и која ми увек, очекивано, посоли рану. Рану која не крвари, него само пече. Рану која са променом времена јаче заболи. Одавно сам навикла на њу, чини ми се као да ме је обележила још на рођењу, па с временом само остала да боли и подсети да нисам савршена и да ће ме пратити до краја живота. Зашто?

Можда због идентитета? Због оца? Због деде? Можда због крста којег се не одричем? Свеједно, пратиће ме, знам. Знам и зато се не одричем! Не одричем се имена и идентитета, не одричем се грובה својих предака, не одричем се вере ни порекла. Не одричем се српства у мојим венама!

Зато сам ваљда овде и рођена. Овде где се рађају ратници и мученици. Овде где нас жигошу одмах на рођењу. Жиг све нас прати.

Можеш променити место пребивалишта, али место где припадаш увек ће ти писати на челу. Ако и срце поклониш даљинама, душа ће опет остати тамо где си рођен. Зато остајем! Остајем да се борим! Борим се за своје. Борим се за сваки педаљ ове свете земље, за сваки гроб знаног и незнаног јунака. Борим се због Лазара и Милоша који се рађају и који ће се тек рађати. Борим се за свето Косово као мученик Свети кнез Лазар. Он се борио мачем, ја историјом. Не смео је заборавити!

Шта је народ без историје, шта су деца рођена без истине? Ништа. А то ништа ће нас стићи. Ништа се рађа, живи и умире. Ништа ће лутати светом и неће знати ни ко је, ни одакле је. Лагаће их људи, смејаће се свет, а плакаће гробови. Ширеће се таква лоза. Лоза ништавила.

Ти можеш, Србине, имати све, а ти бираш ништа. Бираш да будеш нико. Бираш да будеш странац међу својима, бираш да будеш туђин на свом имању. Зашто бираш да будеш као они? Они који немају идентитет, који не знају ни ко су, ни одакле су, али знају да желе туђе. Не смеш им дати! Ти мораш чувати своје. Зашто туђин да сеје жито на твојој њиви? Зашто туђе жито да сеју твоји синови, зашто да им буду робови? Има ли теже казне него робовати на својој њиви, Србине?

Јеси ли се одрекао?

Косово је српско све док ти не кажеш да је другачије. Српско је све док има ко да се прекрсти испред Газиместана. Српско је све док дечански камен памти историју и све док нам фреске причају истину. Симониди јесу ископали очи, али нису могли да избришу историју. То их и убија.

Погледај свуда око себе, погледај Грачаницу, Високе Дечане, Пећку патријаршију, Богородицу Љевишку, Зочиште, погледај сваку цркву и црквиште. Видиш ли истину? Све докле допире твој поглед, Србине, све је твоје, све је аманет твојих предака. Ту су животе изгубили храбри, они који су својом жртвом купили небеско царство које је вечно. Земаљско је замалена царство а небеско увек и довека. Прекрсти се када погледаш горе, помени знане и незнане јунаке, помени себе и своју жртву, помени оне који су отишли и оне који су остали са тобом да се боре. Борба је свима нама неизвесна, али сви се боримо са оном Његошевом: „ Нека буде што бити не може”.

Питаш ли се некада, Србине, зашто си рођен овде? Овде где се песма ори док се ратује. Овде где је сваки дан нова борба, где је све од данас до сутра. Питаш ли се зашто ниси имао детињство, зашто си тако мали већ схватио велики свет? Не тражи одговор јер стићи неће, Господ је храбре послао овамо.

Нема лепшег осећаја него у 21. веку рећи да си Србин на Косову и Метохији. То неће разумети

свако. Смрт зарад Косова и Метохије није смрт него васкрсење. Не дозволи да те убеди у супротно! Не дозволи да те отуђе и да присвоје твоје. Не дозволи да ти униште језик и историју, јер језик и историја ће нас спасити. Тамо где своју реч замениш туђом, ту ћеш се одрећи и Космета, а тамо где Косовски бој замениш са неким другим бојем, ту ћеш сахранити историју.

Српске мајке, рађајте синове! Рађајте српске великане, рађајте ратнике!

Не плаши се, мајко Обилића, сви путеви воде Газиместану, тамо је наш завет предака, тамо је наш идентитет. Без Косова и Метохије ми смо колективно ништа, јер шта је народ без порекла? Шта је дете без мајке? Ко ће да задоји уплакано чедо? Шта је Србија без Косова и Метохије? Овде је све почело, овде ће се све и завршити. Не дозволимо да нас уцењују за наше!

Да ли прихваташ поделу идентитета?

Све док знаш, Србине, да је Србин из Косовске Митровице, Звечана, Зубиног Потока и Лепосавића брат Србину у Грачаници, Косовској Каменици, Бабином Мосту, Шилову, Гњилану, Ораховцу, Призрену, Гуштерици, Витини, Пећи, Истоку, Липљану, Косову Пољу, Вучитрну и свих оних јужно од Ибра, нико те не може лагати. Поделе не постоје! То су измислили они који се зарад шаке пиринча одричу Метохије. Они који продају куће и ливаде и троше новац погажен крвљу предака.

Плашиш ли се сутрашњег дана?

Јеси ли спреман да дочекаш најлепшу зору?

Са Косова зора свиће. Свима нама. Нема Косова без Метохије, нема севера без југа. Нема Србије без Космета, јер није Косово Србија, него је Србија на Косову. Други могу да ти га одузму, али тек када га се ти одрекнеш.

Хоћеш ли?

Убиће Косово ако убију народ.

Убиће Косово ако запале цркве.

Убиће Косово ако забране језик.

Али неће нам убити душу. Душа је вечна, а у њој су Косово и Метохија једно.

Чувајмо завет! Догодине у Призрену!

„И данас кад дође до последњег боја,

Неозарен старог ореола сјајем,

Ја ћу дати живот, отаџбино моја,

Знајући шта дајем и зашто га дајем.“

Миља Марјановић

Универзитет у Новом Саду
Факултет техничких наука
Нови Сад (Србија)

Култура сећања: Слобода и национални идентитет

Ко смо ми? Ко ћемо постати? Од кога смо потекли? Да ли нас као индивидуе одређује само оно што током живота сами учимо, стварамо, стичемо...? Или су гени уткани у нас, коријен стабла које ће током живота да расте и листа?

Људе не треба генерализовати. Свако је посљедица свог поријекла, одгоја, карактера и душе. Али... Нека ме неко убједи да постоје Херцеговци и Далматинци чија вјера и дата ријеч нису чврсте као камен из ког су они изникли. Нека се јави Шумадинац који би само један грумен своје земље дао за било које море! Онај коме су у крви метохијски виногради и косовски манастири не знају да не воле људе. Сигурна сам да не постоји Црногорац који се не куне у Његоша, чојство и јунаштво. Пронађите ми једног Крајишника који

у свом породичном стаблу нема претка који је погинуо за слободу. Постоје ли бољи домаћини, топлијег срца и отвореније душе, од Нишлија и читавог југа?! Нисам упознала још ниједног Војвођанина који није поносан на културу и науку које су удариле темеље српског образовања. Сигурна сам да нема тог Србина у туђини који не пати за својом родном грудом и чезне за повратком у отаџбину... Ми Срби смо склони подјелама... Толико разлика, а заправо смо један те исти народ под овим светим небом.

Како би изградили будућност, фокус нам треба бити на садашњости, а темељи у прошлости. Да би једна нација опстала потребно је дјеци дати добро образовање, стручни кадар, љубав и мотивацију. „Ако желите уништити један народ, крените од школства, не требају вам ни нуклеарно оружје, ни далекометне ракете.“, рекао је један професор из Јужноафричке републике. Дјеца од најмањих ногу треба да се уче поријеклу, вјери и историји. Треба да се уче да чувају и воле своју земљу. Да патриотизам није вријеђање других народа, дизање три прста и преједање храном за сваки светац. Дјеца треба да се уче да је патриотизам чување ријека и планина од смећа и загађивања. Да је патриотизам када се рецитују „Стојанка мајка Кнежопољка“, „Горски вијенац“ и „Крвава бајка“. Да су патриотизам *На Дрини ћуприја*, *Сеобе*, *Књига о Милутину* и *Јазавац пред судом*. Дјецу треба учити да је патриотизам

поштовање старијих, „молим“ и хвала“. Патриотизам је када се иде на литургије, сади дрвеће, ђубре одлаже гдје му је мјесто, природа не загађује, химна поштује, прати спорт и навија из срца! Да би сутра имали добре љекаре, спортисте, инжењере, умјетнике... А прије свега добре људе, данас треба да улажемо у те мале људе, њихово здравље и образовање! И то је патриотизам!

Патриотизам се може испољити на многим мјестима и у многим облицима. Патриотизам подразумјева да своје волиш, а туђе поштујеш и не вријеђаш. То је пут ка мирном суживоту са припадницима било које нације на свијету. Међу културама диљем свијета јесу многе различитости, али у томе и јесте љепота јер, на крају дана, сви смо ми само људи.

Мудри су они који памте, који на грешкама уче и не понављају их. Будимо мудри! Не заборавимо никада Јасеновац, Олују, голготу албанских планина, бугарску издају, НАТО бомбардовање, Косовски бој, Бљесак, Солунски фронт, данак у крви, Јадовно и Градишку, Кошаре, Козару, Сремски фронт... Не заборавимо никада све наше претке широм читаве наше српске свете земље који су дали животе да би ми данас живјели слободу! По учењу православља, твоја душа је слободна тек онда када опрости свим својим дужницима. Опростимо свима који су нам учинили зло, јер тек тада наша душа има отворен пут ка Господу. Али не заборавимо! Будимо проницљиви.

Нека не падне више ни кап крви да би живјели у слози и миру.

Колико Дучића, Кочића, Мишића, Шантића, Принципа, Андрића, Бећковића, Ђоковића, Немањића, Тесли, Пупина, Петровића.., лежи у свима нама... У свим Србима диљем планете. Нама младима говоре да не гледамо у прошлост, него да се окренемо будућности. Како да знам куда ћу да идем ако не знам шта је иза мене?! Како да знам у шта да вјерујем ако се не окренем и не погледам у шта су вјеровали они који су ме родили и који су родили њих? Како да не вјерујем у нешто за шта су моји преци гинули? Како да знам како да волим ако не знам из које сам љубави настала? Како да знам шта хоћу ако прије тога не знам шта нећу? Како да знам до којих висина могу да идем ако не знам колико је јако моје коријење?

Моја бака је дијете Јасеновца, деда Козаре, мајка Олује, а тата Сарајева. Мојим венама теку Крка и Сана, а плућа су ми Козара и Динара. Куда год пошла и шта год радила, у себи носим неизбрисиве трагове оних од којих сам постала. Ја сам поносна Српкиња из Републике Српске. Све физичко може нестати... Ратом, поплавама, пожарима, земљотресима... Оно што носимо у нама, глави, срцу и души – то је лична карта нашег идентитета. Ми смо оно у шта вјерујемо. Ако смо захвални, ако праштамо, волимо и молимо се... Ми смо слободни!

Срби су слободарски народ, никада нису погнули главу под моћнијим непријатељем и окупатором. Нисмо прихватили туђе име, вјеру и језик. У Првом свјетском рату је са лица земље избрисана трећина становништва Србије. Ни то није било довољно да се Србин повине окупатору. Две деценије је морало да прође од краја Другог свјетског рата, да би први поткозарски младићи стасали за војску. Деведесетих година је пола милиона Срба убијено и протјерано са својих вјековних огњишта. Ни то није спријечило Србина да се врати тамо гдје му је корјење. Срби су водили много ратова, али не освајачких, него оних одбрамбених. Никада нисмо нападали и отимали туђе, него бранили све оно што су хтјели да нам узму. Животима, тијелима, знањем, инатом.

Српски инат је тешко објашњив другим народима, чак и не постоји ријеч којом би се она превела на друге језике. За част и бруку, Срби вјерују да живи довијека!

Нове генерације и нова времена доносе промјене, неке које нас унапређују и неке које нас воде у понор. Живот тече брже него икада, вриједности којима људи теже се мијењају, а ипак неке ствари треба да остану непролазне. Кад год и гдје год се налазили, Срби треба да остану истрајни у вриједностима које се преносе вјековима. Вјера се никада не продаје за вечеру. Породица је стуб нације. Поштуј вјеру и слави свог

заштитника. Поносно чувај успомене на своје поријекло.

На свијету је много народа, нација, племена, вјера... И много разлика међу њима. Свака је на свој начин лијепа, занимљива и другачија. Такође, сваки појединац је исто тако посебан и индивидуалан... Али, али.. Колико год Срба на овом свијету да има, колико год различити били, вјерујем да су ама баш сваки Србин и ама баш свака Српкиња поносни на своје писмо, културу и вјеру! Српство не може свако да разумије... А ни не треба. Довољно је да знамо ми!

Лазар Букумировић

Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Нови Сад (Србија)

Вештачка интелигенција и образовање у 21. веку

Да би се одговорило на питање утицаја које вештачка интелигенција врши над образовањем у 21. веку, најпре би требало размотрити три кључна елемента предложеног проблема: образовање, 21. век и, најзад, вештачку интелигенцију. У моделу савременог образовања и даље се могу препознати обриси античке традиције, наслеђене преко средњег века, која подразумева свеобухватно учење. Циљ таквог образовања, изучавања седам слободних вештина, несумњиво је племенит; оно за своју сврху има еманципацију и обликовање слободномислећег човека. Уз то, такво хуманистичко образовање човеку пружа достојанство и ствара, или тек треба да створи, класу вредну поштовања. У томе је смисао

пројекта просвећености, макар онако како га је Кант дефинисао. Наиме, не појединац, већ читаво човечанство треба да надрасне своју малолетност. Франсис Фукујама такође запажа битну везу између образовања и колектива и у својој књизи Крај историје и последњи човек наводи да „друштва са средњом класом настају као резултат универзалног образовања“. Такво демократско образовање које још увек чува етичке и антропоцентричне црте почетком 21. века се урушава. Шпанска филозофикиња Марина Гарсес (Marina Garcés) у књизи Нова радикална просвећеност (*Nueva Ilustración radical*) наводи да је време у којем живимо потпуно супротно Кантовом и да образовање, знање и наука служе тек како би понудили нова пословна, технолошка или економска решења. Тако образовање по први пут престаје да буде примарно етички процес са циљем да оспособи човечанство за слободно размишљање и тежи да постане механизам који још увек непросвећеног појединца претвара у радника. Насупрот хуманистичким принципима постављају се они економски. Уз то, прихватимо ли везу између слободномислеће средње класе и демократије, на којој почива Фукујамина мисао, када у савременом добу циљ образовања више није подстицање на слободну мисао, индиректно или пак потпуно плански, пројекат образовања више није очување демократије, већ сасвим супротно, образовање постаје начин да

се демократија уништи. Речима Славоја Жижека из књиге *Добродошли у пустињу реалног*, потпуном слободом мишљења настаје слабо и сервилно друштво које нема против чега да се бори за своју слободу, јер је допуштено и чак пожељно промишљање свега. Потпуној и неприкосновеној слободи мишљења доприноси и никад већи приступ информацијама. Марина Гарсес у већ поменутој књизи савремено стање назива „просвећеном неписменошћу“, даље га дефинишући као ситуацију у којој знамо све, али не можемо ништа. На тај начин се образовање у трећем миленијуму користи за стварање новог слоја друштва, оног који зна, али не мисли, оног којим се лако може управљати. Имплементација вештачке интелигенције у образовни систем само је корак даље ка његовом потпуном уништењу.

Сада би требало одговорити на питање какво је друштво 21. века за које образовање припрема појединца. Чини се да је оно још увек недефинисано, отпорно на сваки покушај критичког промишљања, управо због своје две битне особине: акритичности и аисторичности. Како год именовали савремену епоху, она се битно разликује и од модернизма и од постмодернизма. Наиме, као кључну одлику модернитета Матеј Калинеску у *Лицима модернитета* разуме веру у прогрес, односно једну специфичну временску концепцију у којој људска мисао излази из категорија античког митолошког и средњовековног религијског

времена. Модерно доба десакрализује хришћанско есхатолошко време, али је и оно усмерено ка будућности, овога пута не апокалиптичној, већ утопијској. Када пројекат технолошког напретка доживи крах стварањем нуклеарне бомбе, вера у будућност и у моралност напретка ће такође бити урушена. Постмодернизам нуди другачију парадигму, готово ничеанску, вечите садашњости. То је друштво позног капитализма, које више не производи робу, већ како сматра Стјуарт Џефриз, никад утољиву жељу. Меркантилизација времена која почиње, како наводи Калинеску, изумом часовника и у потоњим вековима ће се само заоштравати. Тако се од добро познате девизе да је време новац у другој половини двадесетог века ствара неутољива жеља за временом која ескалира стварањем новог осећаја пролазности. Уместо непролазне садашњости, време 21. века је време које се троши. Разуме се, не троши се само време, већ и природни ресурси. Тако индустрија у данашњем времену не производи све више, него јој преостаје све мање што тек треба да произведе. Свест о потрошности доведће до знатно радикалније промене свести – са антропоцентричног система мишљења прећи ће се на екоцентрични, где у фокусу више није човек, већ оно што га окружује. Може се приметити, терминима Освалда Шпенглера, да се фаза цивилизације завршила, негде почетком 21. века, рецимо у англоцентричној визији света,

једанаестог септембра 2001, онако како је то 1800. године био случај са фазом културе, с тим да овога пута цивилизацију нема шта да замени. Две су кључне последице ове промене фокуса. Прва, коју је још за постмодернизам везао Фредерик Џејмсон, јесте немогућност формирања дистанце неопходне за критичко размишљање, јер човек више није одвојен од своје околине. Друга и знатно далекосежнија, коју наслућује Фукујама, јесте укидање фундаменталне опозиције између људског и нељудског. Амерички аналитичар предвидео је брисање граница између људског и животињског, јер човек ипак није једино осећајно биће, док се пар деценија после објављивања цитиране књиге есеја, граница брише и са друге стране, између човека и машине, јер човек више није једино биће које мисли, тачније идеални човек 21. века, баш као ни вештачка интелигенција, не мисли, већ зна.

Сам појам вештачке интелигенције веома је непрозиран и стога савршен да збуну и да онемогући његово промишљање. Иако не постоји јединствена и општеприхваћена дефиниција интелигенције, она се углавном разуме као способност за учење, увиђање или повезивање појмова. Све те категорије својствене су искључиво човеку, али не и машини која поседује ограничен корпус информација и стога не може открити или измислити ништа ново изван задатог сета података. Јасно је да се таквим именовањем један

технолошки механизам антропоморфизује и изједначава потпуно са човеком. И остали појмови у семантичком пољу вештачке интелигенције показују тежњу да репродукују оно што је биолошки људско, рецимо мрежа неурона. Други члан синтагме, придев „вештачка“, нема никакав вредносни суд. Он једноставно служи да одржи конфузију, односно да створи оксиморон. Назвати нешто вештачким и дати му притом све атрибуте природног значи управо пародирати природно. Међутим, како се у акритичном постмодернизму и у потоњој епохи, могућност пародирања изгубила, вештачка интелигенција постаје пастиш људскости, односно у крајњој линији, постаје доминантни симулакрум треће деценије 21. века. Вештачка интелигенција, стога, показује све одлике које је дефинисао Лиотар, с тим што одлази корак даље од осталих симулакрума који су замена за изгубљену стварност. Она је до те мере антропоморфизована да је постала симулакрум изгубљеног човечанства. Њени антихуманистички напади били су донекле неочекивани. Уместо да замени људску делатност на најнижим интелектуалним ступњевима, тачније уместо да уместо људи обавља тешке физичке послове, у тренутку када је омогућена њена широка употреба, нимало случајно у највећој кризи 21. века, током пандемије, вештачка интелигенција је доказала да може да обавља и оне послове дотад резервисане искључиво за људски род, односно

да ствара уметничке садржаје. Постоји, разуме се, одређени проблем приликом именовања таквих садржаја уметничким. Са друге стране, у непостојећој хијерархији, након што је престао да буде мера свих ствари, човек не може дефинисати уметност као људско деловање, јер првенствено не можемо дефинисати ни себе. Од Бартове објаве смрти аутора до пресушених могућности теорије рецепције, уметност се не може дефинисати ни путем ствараоца ни путем примаоца. Очигледна је, дакле, тежња да се вештачком интелигенцијом на сваком нивоу замени човек.

Најзад, треба промислити последице коришћења вештачке интелигенције у образовању данас. Свакако, њена имплементација у образовни систем је и гротескна и непотребна, јер се ђаци едукацијом коју данас добијају, оном која их претвара искључиво у потрошаче, сами претварају у алгоритам за репродукцију задате базе података. Једина разлика је у томе што машина то ради брже. Коришћењем вештачке интелигенције одржава се и даље илузија супериорности човека, иако је нова технологија последица њеног најоштријег негирања. Уз то, образовање данас испуњава и преосталу буржоаску потребу за престижом, те је тако сврха вишег образовања не знање, већ лакше долажење до новца који је, како сматра Георг Зимел, нивелатор свих ствари. Више новца се може у систему мишљења савременог капитализма превести у више престижа,

више знања или више интелигенције, по потреби. Ограниченост меморије машине и људско веровање у слободу мишљења заједно производе све суженије обрасце размишљања. Тако се уместо до нових сазнања, стари подаци понављају у све суженијој варијанти. Модернистичка потреба за нечим стварно новим замењена је данашњом потребом за рапидном променом, макар она била и регресивна. Јасно је да лимитирана база којом се алгоритам служи доводи до олигархије. Нудећи наизглед плуралитет потенцијалних истина, вештачка интелигенција пружа једну једину истину, а то је да су технолошки напредније нације успеле да све брже покоре оне технолошки заостале. Неупоредиво је већи, и то истински неупоредиво, корпус којим алгоритам барата на енглеском језику него на било ком другом, укључујући и српски језик. То би значило да се знањем проглашава искључиво оно што је познато англофоном свету. Културна хегемонија Сједињених Америчких Држава трансформисе се њеним најновијим изумом и у епистемолошку и образовну хегемонију. Разуме се да ту нема никакве речи о демократији. Настала на принципу брисања националних идентитета, Северна Америка тежи да технолошком глобализацијом тај процес прошири ван својих географских граница, и у крајњој линији, колонизује цео свет. У 21. веку ствара се нешто другачије од онога што је Маршал Маклуан назвао „глобалним селом“.

Уместо да постоји прави систем размене, у новом се глобалном простору шири искључиво одређена група информација без могућности да бројчано мање културе у њиховом емитовању учествују. У образовном систему, то би значило не само стварање потрошача, већ потрошача искључиво за оно тржиште које управља базом података вештачке интелигенције.

Како бисмо избегли апстракције, нудимо два конкретна примера релевантна за српску културу. Први се тиче оног дела српске културе који није дигитализован и коме, самим тим, алгоритам нема приступ. У дигиталном симулакруму то практично значи да тај део наслеђа не постоји. Такав је, рецимо, случај са нашом књижевношћу осамнаестог и деветнаестог века, коју тек треба сагледати у свој њеној ширини. Рукописи који се и даље чувају у архивима или манастирским библиотекама, од којих неки још увек нису ни откривени, ученику, студенту или истраживачу који се користи вештачком интелигенцијом остаће заувек непознати. Тако се култура, која је већ егзистенцијално угрожена, додатно ставља у запостављени положај и потпуно нестаје. Није то случај само са још увек недоступним текстовима, већ готово са читавом српском књижевношћу. Када симулирамо разговор са алгоритмом и тражимо му да нам препоручи било коју књигу, програм који ради по принципу учесталости понављања резултата увек ће пре предложити

стране књиге, оне о којима је писано и на другим језицима. Ако и сузимо претрагу на књиге домаћих писаца, по истом принципу сужавања корпуса, програм ће, опонашајући брзину куцања човека, препоручити најпознатије романе Иве Андрића, Милоша Црњанског и Данила Киша. Тако се једном претрагом, једним привидом разговора са рачунаром, српска књижевност од својих десет векова сужава на три романописца. Све мање времена и све мање меморије као свој императив постављају економичност и сажимање, два принципа која су суште супротности некадашњој тежњи за свеобухватним образовањем. Бројчано мањи народи или они који још увек нису технолошки описмењени кроз пар година ће несумњиво нестати, не заустави ли се пројекат неоколонијализма земаља првог света. Иако се чини да је могуће решење повећана дигитализација српске културе, вештачка интелигенција експоненцијалном брзином умножава корпус доминантних култура. Другим речима, Ахил никад неће стићи корњачу; у овом случају, неће јој се чак ни приближити.

Други је проблем уже везан за наш народ. Како програм на сваком нивоу опонаша људски језик, осим на прагматичном, он неће моћи да препозна разлике између свих нових варијетета некадашњег српскохрватског језика и корисницима са једне стране границе нудиће резултате настале на основу корпуса са друге стране.

Разуме се да то не би било проблематично када је реч о природним наукама. Међутим, када је реч о потпуно различитом виђењу историје или књижевности, може се десити да „демократски“ алгоритам укине право на слободу различите перцепције прошлости. На пример, уколико пронађе више извора са хрватске стране о дубровачкој књижевности, прогласиће је искључиво хрватском, што у тренутку писања овог есеја и чини, иако она несумњиво припада и српском књижевном наслеђу. На питања из скорије историје, иако се некад људски учтиво устручавао да одговори, сада се програм не либи да прекопира оне учесталије одговоре, цитирајући као неприкосновен извор идеолошки обојене институције ван граница српског народа. Ипак, уколико се постави питање о скоријој историји економски развијенијих народа, вештачка ће интелигенција перфидно заобићи исто питање на које је недвосмислено негативно одговорила када је реч била о Србима. Имплементирање вештачке интелигенције у српски образовни систем значило би потпуно брисање националног идентитета и прихватање фалсификованих верзија историје, које, уосталом, у доба симулакрума, подједнако вреде као и оригинална. Другим речима, то значи да постоји очигледна хијерархија која се маскира као глобална демократија и која своје ђаке учи да је о свему могуће размишљати, осим о начелима на којима почива нова антипросвећеност

прерушена у просвећеност, о слободи мишљења и о једнакости свих људи. То су два мита на којима опстају либералне демократије или оно што их је у 21. веку наследило. Уосталом, то су и две „истине“ које вештачка интелигенција увек имплицитно понавља, које год питање јој поставили. Разуме се да набројани примери нису искључиво везани за српску културу и да вештачка интелигенција не ради само против Срба, већ једноставно да она, како би систем у ком је настала могао да опстане, мора уништити оно што се у њега не може или не жели интегрисати.

На самом крају, вреди се запитати како се може започети процес зауставити. Једном речју, никако. Ипак, постоје начини да се и ван образовног система идентитет једног народа одржи. Како школе и универзитети нису једине институције у којима се човек образује, постоје и други начини да се будућим генерацијама пренесу вредности једног умирућег друштва. То, међутим, не значи радикални традиционализам и повратак на превазиђене форме живота. То је подједнако контрапродуктивно. Као решење нуди се већа културна продукција или макар већи извоз већ постојећег материјала у оне земље које имају технолошку надмоћ. Као део света, још увек имамо много тога да му понудимо. И не само ми. Уместо на унутрашње сукобе и на додатно сужавање својих култура како би се уклопиле у калупе већ поменутог регресивног традиционализма,

маргинализоване културе морају искористити свој целокупни културни капитал како би могле парирати оним културама које су успеле да интегришу различитости. Српска култура свакако није, иако су честе такве поделе, или Вук или Доситеј, или Андрић или Црњански, већ је и Вук и Доситеј и Андрић и Црњански, али је и Доментијан и Орфелин и Павић. Тренутно не постоји вештачка интелигенција која би то могла знати, али још увек не постоји ни она која то може избрисати. Иако није све изгубљено у образовном систему, чак и када би било, постоје и друге могућности сазнавања. Питање коришћења вештачке интелигенције пре свега треба да буде етичко, а етика може постојати само у хуманистичком свету. То што је он престао да постоји не значи да се уз напоре мислећих и образованих људи он не може повратити. Природна интелигенција је бар у својој племенитости супериорнија.

Сара Радојевић

Универзитет у Београду
Факултет политичких наука
Београд (Србија)

Култура сећања: Слобода и национални идентитет

Увод

Култура сећања представља сложен и мулти-димензионалан феномен који игра кључну улогу у формирању и одржавању колективног идентитета. Она обухвата начин на који друштва памте, интерпретирају и обележавају своју прошлост, као и начине на које те интерпретације утичу на садашњост и будућност. У контексту националног идентитета, култура сећања постаје још значајнија, јер она не само да рефлектује историјске догађаје, већ и обликује националну свест и вредности.

Циљ овог рада је да се истраже механизми кроз које култура сећања формира и трансформише

национални идентитет, као и да се анализира улога коју концепти слободе играју у том процесу. Поставља се питање: на који начин се историјско памћење користи за конструисање националних митова и како ти митови утичу на перцепцију слободе унутар различитих друштвених и политичких контекста.

Концепт културног сећања потиче из списка „Археологија књижевне комуникације“ који се налази у обимном раду Писмо и памћење из 1983. Осамдесетих година прошлог века је почело велико интересовање за идеје памћења и сећања.^[1] Јан Асман говори о конекцији и прожимању трију тема: о сећању, тј. односу према прошлости, идентитету, односно политичкој имагинацији и културном трајању – образовању традиције. Свака култура обликује конективну структуру, а она има две димензије: социјалну и временску. Основни принцип конективне структуре је понављање.^[2] Тада се обезбеђује да се линије деловања не изгубе у бесконачности већ да се уобличе у препознатљиве обрасце. Свака посебна радња се надовезује на претходну, а понављање и уприсутњавање су два различита и веома важна аспекта. Прелазак са понављања на уприсутњавање је кључни моменат када се прелази са ритуалне на текстуалну кохеренцију.

[1] Асман, Ј. (2005). *Културно памћење*. Зеница: Вријеме, 8–15.

[2] Исто, 8–15.

Тада настаје и нова конективна структура, а то је тумачење и сећање.^[3]

Колективно памћење није само унутрашњи већ и спољашњи феномен, те разликујемо четири спољне димензије памћења: „миметичко памћење, памћење ствари, комуникативно памћење (језик и комуникација и културно памћење. Културно памћење се у највећој мери поклапа са оним што унутар једне групе циркулише као смисао. Појам културног памћења је и кровни термин за функционалне оквири који се јављају под напоменама стварање традиције, однос према прошлости и политички идентитет (имагинација)“.^[4]

„Принцип мнемотехнике се се састоји у томе да одаберемо одређена места и да о стварима које желимо да задржимо у свести створимо менталне слике и да их причврстимо за речена места.“^[5] Асман препознаје два кључна параметра за умеће памћења и културу. Умеће памћења везује се за елемент простора, док се култура сећања везује за време. Како би постојао континуитет сећања (тј. традиција) неопходно је створити одређена сведочанства која се разликују у односу на оно што је данас.^[6]

[3] Исто, 18–21.

[4] Исто, 25–27.

[5] Исто, 35.

[6] Исто, 35–40.

Социјална конструкција прошлости

Појединац има памћење, али је оно колективно обликовано, дакле субјект памћења је појединац, али у зависности од социјалних оквира он обликује своје памћење и организује своје сећање. Сећање појединца се обликује у зависности од његовог учествовања у комуникативним процесима. Како би се усталила сећања групе, то сећање мора бити представљено конкретним догађајем, местом или особом – фигурама сећања. Фигуре сећања морају бити у неком одређеном времену и простору. Када говоримо о времену то може бити календар светих дана, где група на исти начин доживљава то време, док простор обележава неки специфичан крај, родно место, предео који га за нешто веже, једном речју места која нису само пука места интеракција већ симбол идентитета групе и упориште сећања.^[7] Дакле, колективно сећање није само временски и просторно одређено, већ и идентитетски. Те одреднице јесу историја и отаџбина, оне имају значење и дају смисао групи која ствара слику о себи. Друштвена група која се идентификује као заједница сећања чува своју прошлост као јединственост и континуитет, тј. трајање. Како би колективно сећање опстало потребна је

[7] Исто, 35-42.

непрекидна реконструктивност, односно њена константна усаглашеност са тренутним оквири-ма.^[8] Иако се на овај начин формулисан, процес очувања сећања може идентификовати, пре свега, као спонтан, то не значи да не може бити екстерно вођен, као и да се тим процесом не може управљати са стране, на сличан начин на који се блиским процесом изградње националног идентитета може управљати у тзв. национално-државним политика (*nation-state policies*).^[9] Ако ово спустимо степен ниже на лествици апстракције, можемо се послужити савременим примером у Србији – одржања сећања на династију Немањића што у коначници има за идеју утврђивање идеје континуитета српске државе кроз векове. Кроз изградњу споменика Стефану Немањи, на примеру видимо како концепт културе сећања може бити инкорпориран у програм владајуће елите, у овом случају владајуће партије.

Историја уочава разлике и дисконтинуитете, а колективно сећање тежи сличностима и континуитетима. Колективно сећање групу сагледава изнутра док историја тежи фактима који су „празне апстракције које никоме не значе, којих се нико не сећа и које су очишћене од сваке

[8] Исто, 42-49.

[9] Linz, J. J., Stepan, A. C., and Yadav, Y. (2004). 'Nation State' or 'State Nation'? Conceptual Reflections and Some Spanish, Belgian and Indian Data, Human Development Report Office (HDRO), United Nations Development Programme (UNDP), p. 6.

везе са идентитетом и сећањем“.^[10] Када нестаје сећање о прошлости, нестаје традиција, када више ту прошлост не живимо и избледи социјално памћење, тада долази историја – историја која је мишљење актуелних група.^[11]

Форме колективног сећања

Појам текући јаз (*the floating gap*) конструирао је Јан Вансина (1985), а односи се на пукотину, тј. празнину која се налази између времена почетка и најскорије прошлости.^[12] Генеалогичка је форма која премошћује тај раскорак од садашњости и раздобља почетка који утемељује неки тренутни поредак и неко полагање права тиме што се оно директно и повезује на првобитност. Време почетка и скорија прошлост без средине детерминишу два оквира сећања која се у кључним тачкама разликују, а то су културно и комуникативно сећање. Комуникативно сећање је оно најскорије и та сећања појединачно дели са својим савременицима и тиме то сећање прираста за групу – настаје у времену и пролази са његовим носиоцима, те тиме уступа место новом памћењу, а најчешће се преноси усменим путем и према неким ауторима може трајати

[10] Асман, Ј., н. д., 42–50.

[11] Исто, 50–52.

[12] Исто.

најдаље до 80 година.^[13] Културно сећање се базира на одређене тачке у прошлости, оно се односи и на утемељујуће сећање са почетка – модус утемељујућег сећања, али и на блиску прошлост и властита искуства – модус биографског сећања. Модус утемељујућег сећања је карактеристичан за неписмена друштва, преноси се у облику ритуала, песама, одеће, плесова итд, а његови носиоци су гриоти, шамани, мандарини, свештеници, учитељи, итд. Та сећања добијају религиозну смицао и добијају карактер светковине. Модус биографског сећања карактеристичан је за литерарна друштва и почива на социјалној интеракцији. Сећањем историја постаје мит, самим тим једна трајућа нормативна и формативна снага.^[14] Ако погледамо на пример јужноамеричка друштва, а најконкретније мексичко, они су колективна сећања која датирају из времена пре колонијализма интегрисали управо у религиозне ритуале одржавајући на тај начин специфичност сопственог идентитета.^[15] Наравно, обзиром на врло насилне и наметнуте друштвене промене које је колонијална управа са собом донела, они су мимикријски колективна сећања уткали у хришћанске религиозне ритуале, повлађујући колонијалној управи, а истовремено задржавајући културу сећања. С обзиром да је мексичко друштво тог

[13] Исто.

[14] Исто, 57–63.

[15] Pas, O. (1995). *Lavirint samoće*. Beograd: Geopoetika.

времена могло бити сврстано у неписмена друштва, за њих другог избора и није било но да културно сећање интегришу кроз ритуале али је индикативно да је са формирањем интелигенције као друштвене страте, поновно оживљена дискусија преколонијалног идентитета и сећања из тог времена у литерарној форми због чега и долази до формирања врло атипичног местизаје идентитета који су они усвојили „као својеврстан циљ рад интеграције нације.“^[16]

Варијанте културног памћења

Леви Штраус је става да су хладна друштва она која по сваку цену бране подривање своје историје и теже отклањању свих потенцијалних последица пружајући отпор свакој промени структуре која може уздрмати њихов континуитет и равнотежу – њих одликује и недостатак историјске свести. Врућа друштва теже променама, али за њих везују своју историју која потом постаје мотор развоја. Развој друштва увек иде од хладних ка врућим од нецивилизованог уређења ка држави, али не мора да значи да ће нека хладна друштва нужно постати врућа. Ако

[16] Rodriguez, J. E. O., and Vincent, K. (1997). Back to the Future: Racism and National Culture in U.S.-Mexican Relations. In: *Common Border, Uncommon Paths: Race, Culture, and National Identity in U. S.-Mexican Relations*, ed. Jaime E. Rodriguez O. and Kathryn Vincent, Wilmington, Del.: Scholarly Resources, 7.

ствари посматрамо из другог угла немају врућа друштва тенденцију ка држави већ државно оријентисане и развијене културе теже културној топлоти. Врућа и хладна друштва су заправо идеални типови, а унутар сваких од њих можемо уочити вруће и хладне елементе.^[17] Квијетив одликује хладна друштва, а инцентив врућа. Анали и листе краљева су квијетив писања историје и ту би се могло говорити о хладном памћењу, оне дају увид у прошлост, али не подстичу да се њоме позабави. Појављивањем богова и претварањем у митологију јесте тренутак када интензивније и сврсисходније оставља сећања и у садашњем времену. Мит је вредносно сврсисходан, неважно да ли је фиктиван или фактички, он је историја коју себи говоримо како бисмо и имали свест о самом себи у свету. Мит утемељује слику које вруће друштво има о себи, он је однос према прошлости који из ње баца светлост на садашњост и будућност, позива на прошлост која има одлике херојског доба, златног доба.^[18] Индикативан пример конзистентан са овом формулацијом златно доба јесте и српски мит о златној виљушци као основном прибору за обедовање српске династије Немањић, насупрот страним владарима који су у то време јели рукама који и служи сврси позивања на оживљавање доминантне српске културе насупрот

[17] Асман, Ј., *н. д.*, 81–94.

[18] Исто, 81–94.

западноевропским културама. Иако карикатуралан, овај мит показује животност и данас је такође актуелан иако у већем броју случајева провучен кроз форму хумора. Такође златно доба јесте и експанзија српског царства (Душановог царства), као највеће територијалне распрострањености и врхунца моћи државе Немањића.

Функције мита могу бити утемељујуће и контрапрезентске и имају покретачку снагу за деловање за неку групу одређеној ситуацији. Та снага се назива митомоторика. Религија је пример утемељујуће функције мита.^[19] Контрапрезентска митомоторика је веома јака када је одређена група потлачена и жели да се ослободи, те може покренути и читаву револуцију која позива на промену и преврат. Ствара се друштвена и политичка утопија за чије остварење треба живети и борити се (херојски подвизи и херојско доба).^[20] Врло сврсисходан пример може бити и косовског мита и завета који данас често има функцију подсећања на времена када се вредност живота мерила искључиво вредношћу светиње која се брани, а чиме се како народ тако и власт подсећа на обавезе према прошлости и сећањима, односно подсећа се на „спону која умрле, живе и нерођене припаднике одређене замишљене заједнице повезује од праисконског времена до

[19] Исто, 81–94.

[20] Исто.

судњег дана“.^[21] Можемо рећи и да се косовски мит разликује од класичног мита јер је заснована на истинитим догађајима што јој даје већу тежину и смисао. На њему се изграђивала национална свест, јер је њено језгро историјски догађај који је стваран. Срби су у том боју видели не само голготу свог народа већ и његово васкрсење, а клетва кнеза Лазаре ће бити мисао водилца будућим српским војсковођама и очувању српског војничког морала и издржљивости.

Културни идентитет и политичка имагинација

Идентитет је друштвени феномен и сопство се изграђује у комуникацијским и интеракцијским обрасцима групе којој припада – сопство расте споља ка унутра. Међутим колективни идентитет не постоји ван индивидуе које творе и носе ми-идентитет. Дакле идентитет делимо на ми (колективни) и ја (индивидуални и персонални).^[22] Индивидуални идентитет је изграђена слика појединца и свих посебних црта које га разликују од осталих (сигнификантних других), свест је развијена на нивоу тела, своје властитости, јединствености

[21] Ејдус, Ф. (2012). *Међународна безбедност: теорије, сектори и нивои*. Београд: Службени гласник, Београдски центар за безбедносну политику, 182.

[22] Асман, Ј., *н. д.*, 153.

и незаменљивости. Персонални идентитет је скуп свих улога, својстава и компетенција које су на појединцу током његовог уклапања у специфичну констелацију социјалног система. Овај идентитет се односи на социјално признање и урачунљивост појединца.^[23] Оба ова ја идентитета су социогена и културно одређена, процес социјализације и индивидуације се одвијају у културно одређеним оквирима. Колективни идентитет (ми – идентитет) се дефинише као слика коју група гради о себи и са којом се његови чланови идентификују. Он (као ни индивидуални и персонални) не постоји сам по себи, он је одређен и јак онолико колико је жив у свести партиципијената групе и колико је у стању да мотивише њихово деловање и мишљење. У самоодређењу групе веома је важна свест јединства и посебности, као и ослањање на догађаје из прошлости, односно историјске свести и социјалног сећања.^[24]

Врло често градивна јединица колективних идентитета јесте заправо диференцирање у односу на други колективни идентитет перципиран као супарнички или непријатељски иако наравно у правилу, другости не мора бити нужно додељена негативна конотација, мада то можда и јесте најчешћи случај. Српским националним идентитетом, као и идентитетима друштва у окружењу доминирају манихејске идентитетске компоненте

[23] Исто.

[24] Исто.

ми – други. Иако има назнака да у генералном дискурсу доминира став да су овакве идентитетске тенденције карактеристичне за мање развијена и еманципована друштва, сада већ култном књигом *Имагинарни Балкан*, Марија Тодорова показује да је и западноевропским друштвима у изградњи идентитета неопходно да другост поставе као референтну тачку, узимајући ту другост углавном као инфериорну, слабу или заосталу.^[25]

Колективни идентитет се базира на учествовању у заједничком знању и заједничком памћењу које је посредовано говором или уопштено употребом заједничког система симбола, а то могу бити ритуали, плесови, одећа, обележја, храна, пиће, предели, накит, начин живота. Знање осигурава идентитет, подразумева мудрост и мит. Мудрост је у свакодневици, а за мит су важне јуначке песме, племенски митови, генеалогije које служе осведочавању и самодефинисању сопственог идентитета. Аутор каже да мит даје одговор на питање ко смо ми, одакле долазимо и чему тежимо. Мит се приповеда у церемонијалној комуникацији, свечаном и посебном догађају, тиме се ритуално мора држати у константном погону и репродукцији како се поредак не би распао, већ очврсао и опстао. „Митови изричу поредак, а ритуали га успостављају. Идентитет је ствар знања, свести и рефлексije, а култура је специфични садржински и формални

[25] Тодорова, М. (2006). *Имагинарни Балкан*. Београд: Библиотека XX век.

израз овог знања.^[26] За српски мит највећи траг и утицај оставља Свети Сава, који и сам постаје део српског мита. Затим српска средњовековна држава свој врхунац и процват доживљава за време цара Душана Силног који постаје узор свим потоњим владарима. Српска држава вероватно више никада неће достићи те границе, али ће Душаново царство остати вечни сан и идеал.

Пресудан утицај на даљу историју Срба имала је најезда Османлија која је представљала све већу опасност по даљи опстанак. Османлије прекидају континуитет развоја српске државе и српски народ полако губи идентитет који је вековима градио. Зато ће баш та битка представљати ново васкрсење српског народа. У периоду османске власти српски дух одржава једино православна црква, мошти светаца којима се народ поклања и епске песме које се певају у народу и које величају славну прошлост. Значај цркве процењује се према историјским чињеницама: „1. окупила је под своје окриље сав српски род, 2. чувала је његову средњовековну немањићку државну традицију и пренела је почетком XIX века творцима обновљене српске државе, 3. старала се о јединству православних Срба, 4. очувала је веру штитећи народ од унијаћења и исламизације, 5. оживела је и унапредила културне установе“.^[27]

[26] Асман, Ј., *н. д.*, 153–155.

[27] Накарада, Р., Васовић, М., Тепшић, Г. (2015). Етнички стереотипи и национални митови као препреке помирењу у српско-албанским односима. Београд

Да би култура развила асимилацијску и интегративну снагу треба да постане препознатљива, а истовремено и дистинктивна. Јединство унутра јача границу споља, а најлакше се спаја изолацијом од непријатељске околине – постојање спољног непријатеља. „Важно разликовати интегративну и дистинктивну надградњу културних формација у зависности од тога да ли иницијални фактори те надградње произилазе из склоности ка дистинкцији или интеграцији.“^[28] На пример, српска култура поседује изразиту склоност ка дистинкцији јер је у великом броју појединачних случајева њен формативни елемент православно хришћанство чиме добија на ексклузивности, самим тим дистанцирајући друге етничке групе од себе. Пре неколико векова, тај дистинктивни карактер српског културног идентитета, можда јесте био користан у сврхе самоодржања насупрот асимилативних тенденција империјалних сила али је накнадно имала погубан утицај по интегративни потенцијал српског културног идентитета.

Закључак

Идентитетска питања, као и питања културног памћења су и данас веома жива и актуелна

[28] Асман, Ј., *н. д.*, 177–178.

свуда у свету. На нашим просторима се то изра-
зито види у земљама бивше Југославије, које из-
нова буде национална сећања и стварају држа-
ве на међусобно дистинктивним идентитетима.
Све земље како би се заштитиле од такозване ве-
ликокрпске хегемоније граде своје идентитете у
односу на српски и враћајући се дубоко у про-
шlost, у време успостављања првих државности.
Хрватска свој идентитет изнова гради оживља-
вањем историје и сећањем на своје почетке исти-
чући митологијске дане формирању краљевине
под Томиславом Трпимировићем. Олуја је такође
један од оних догађаја који постаје мит реиз-
градње Хрватске државе, колективним сећањем
на јуначке дане успоставља стари-нови етнички
и национални идентитет.^[29] Након рата деведе-
сетих црногорски идентитет се развијао на ан-
тикомунистичким основама и јакој националној
оријентацији – истицање српства, а након из-
ласка из државне заједнице са Србијом гради се
нови црногорски идентитет. Нова црногорска др-
жава тежи надовезивању на ону која је укинута
1918. године, а долази и до редефинисања основ-
них црта дотадашњег идентитета Црногораца.^[30]

[29] Будак, Н. (2010). Хрватски национални идентитет у глобализу-
јућем свијету. *Миграцијске и етничке теме*, 27, Vol 3.

[30] Ђукановић, Д. (2014). Идентитетска питања и линије унутраш-
њих подела у Црној Гори. У: Србија у савременим међународним
интегративним процесима – спољнополитички, међународни, еко-
номски, правни и безбедносни аспекти. *Bibliid*, Vol. LXVI, бр. 3–4,
395–422.

Политичка елита иде корак даље – стварање црногорског језика и писма, црногорске националне припадности, химне, грба, заставе и тзв. Црногорске православне цркве. Управо ово последње је направило највећи раздор у црногорском друштву, а ескалирало доношењем Закона о слободи вероисповести који је подстакао још веће поделе на Црногорце и Србе, али и довео до смене власти након тридесет година доминације једне политичке партије.

У Србији златно доба Немањића, такође редефинише колективни идентитет сећањима на славну прошлост српске државности, која се отклања од комунистичких тековина заједничког јужнословенског идентитета. Политичка елита данас гради државност којој је темеље ударио Стефан Немања.

Све ово нам говори да идентитетска, етничка и национална питања никада нису завршена. Говори нам да је то веома жив процес, са сталним редефинисањима и редизајнирањима који у различитим епохама користи различите сегменте сећања, а које предводе и намећу актуелне политичке елите. Данас су као и у прошлости политичке елите и верске заједнице најјачи покретачи културних и историјских сећања која подстичу идентитетска питања.

Литература

- Асман, Ј. (2005). Културно памћење. Зеница: Вријеме.
- Будак, Н. (2010). *Хрватски национални идентитет у глобализујућем свијету, Миграцијске и етничке теме*, 27, Vol 3.
- Ђукановић, Д. (2014). *Идентитетска питања и линије унутрашњих подела у Црној Гори*. У: Србија у савременим међународним интегративним процесима – спољнополитички, међународни, економски, правни и безбедносни аспекти, *Biblid*, Vol. LXVI, бр. 3–4, 395–422.
- Ејдус, Ф. (2012). Међународна безбедност: теорије, сектори и нивои. Београд: Службени гласник, Београдски центар за безбедносну политику, 182.
- Linz, J. J., Stepan, A. C., and Yadav, Y. (2004). 'Nation State' or 'State Nation'? : Conceptual Reflections and Some Spanish, Belgian and Indian Data, Human Development Report Office (HDRO), United Nations Development Programme (UNDP), p. 6.
- Накарада, Р., Васовић, М., Тепшић, Г. (2015). Етнички стереотипи и национални митови као препреке помирењу у српско-албанским односима. Београд 2015.
- Pas, O. (1995). *Lavrint samoće*. Beograd: Geopoetika.
- Rodriguez, J., and Vincent, K. (1997). Back to the Future : Racism and National Culture in U.S.-Mexican Relations. In: *Common Border, Uncommon Paths: Race, Culture, and National Identity in U.S.-Mexican Relations*, ed. Jaime E. Rodriguez O. and Kathryn Vincent, Wilmington, Del.: Scholarly Resources, p. 7.
- Тодорова, М. (2006). *Имагинарни Балкан*. Београд: Библиотека XX век.

Богољуб Андрејевић

Универзитет у Крагујевцу
Факултет медицинских наука
Крагујевац (Србија)

Вештачка интелигенција и образовање у 21. веку

Увод

Двадесет први век је обележен изванредним технолошким напретком, при чему је вештачка интелигенција (AI – еј-ај) предводник тог напретка. Утицај AI се протеже далеко изван рачунарских наука, фундаментално трансформишући различите домене, укључујући образовање. Како AI технологије напредују невиђеном брзином, доносе иновативне алате и методологије које преобликују традиционалне образовне парадигме. AI није само футуристички концепт, већ реалност која мења начин функционисања школства широм света. Очигледно је да разумевање и интеграција AI у образовање кључна за стварање прилагодљивог, инклузивног и стабилног образовног система у 21. веку.

Теоријска основа

Да бисмо потпуно разумели утицај AI у образовању кључно је имати основно разумевање саме AI. У најједноставнијем облику, AI се посматра као симулација људских когнитивних процеса од стране машина, посебно рачунарских система. Ти процеси обухватају учење (стицање информација и примена правила), закључивање (употреба правила за доношење закључака) и аутокорекцију (могућност прилагођавања на основу нових информација). Поље AI сеже до средине 20. века, када су се десили пионирски кораци научника у овом пољу, попут *Alan Turing*, *John McCarty* и *Marvin Minsky*. Њихов рад поставио је основу за развој различитих алгоритама машинског учења који чине основу функционисања AI.

Образовне теорије и интеграција AI

Интеграција AI у образовање се заснива на неколико теорија које тумаче комплексан однос између едукације и AI:

- Конструктивизам је теорија која, заговарана од стране *Jean Piaget* и *Lev Vygotsky*, истиче активно учешће ученика у конструкцији знања кроз искуства насталих услед интеракције са

AI технологијом, попут интелигентних туторских система и адаптивних платформи за учење. Ове методе користе принципе конструктивизма, чинећи учење персонализованим искуством, које задовољава индивидуалне потребе ученика у складу са њиховим стилем учења.

- Бихевиоризам, теорија аутора *B. F. Skinner*, која се фокусира на околином индукованим опажајима и последичну адаптацију понашања. Примене AI у образовању, попут анализе учења и гејмификације, често користе бихевиористичке принципе пружајући тренутне повратне информације, тиме ојачавајући жељене облике понашања.

- Конективизам, теорија коју је предложио *George Siemens*, истиче важност мрежа и веза у процесу учења. AI побољшава конективистичко учење пружајући приступ огромном броју информација, омогућавајући ученицима међусобну интеракцију, али и интеракције са стручњацима широм света путем онлајн платформи и алата за сарадњу.

Тренутне примене вештачке интелигенције у образовању

Вештачка интелигенција је направила значајне кораке у образовном сектору, нудећи разноврсне могућности које унапређују, како искуства

у подучавању, тако и учењу. Примери употребе AI кроз различите системе су следећи:

- Интелигентни турски системи

Ови системи симулирају индивидуално подучавање, пружајући персонализовану наставу. Они имитирају наставу која се одиграва између наставника и једног ученика, а пример тога је систем „Когнитивни турс“ којег је развила компанија *Carnegie Learning*, који се показао као значајан фактор побољшања исхода учења математике кроз адаптивне вежбе решавања проблема (Koedinger et al., 1997).

- Адаптивне платформе за учење

Ове платформе користе AI алгоритме за анализу података о перформанси студената са циљем прилагођавања образовног садржаја, како би се задовољиле њихове индивидуалне потребе. Компаније попут *DreamBox Learning* и *Knewton* су предводници у креирању платформи за адаптивно учење. Студије *Popenici* и *Kerr* (2017) сугеришу да такве платформе значајно могу побољшати исходе учења, прилагођавајући се темпу и начинима рада ученика.

- Аутоматизовано оцењивање и проценивање

Алати покретани од стране AI могу аутоматски оценити задатке, тестове и испите, пружајући одмах повратне информације ученицима и смањују оптерећење просветних радника. На пример, систем базиран на AI за аутоматско

оцењивање есеја, *EdX*, користи NLP технике за процену радова студената и то чинећи са високом тачношћу (McCarthy, 2007).

- Аналитика учења

Системи аналитике учења покренути од стране AI прикупљају и анализирају податке о труду студената, ангажовању и перформансама. Просветни радници могу користити ове информације како би идентификовали ученике који имају потешкоћа са учењем, персонализовали програм и унапредили стратегију подучавања. Конференција о аналитици учења и знању (*LAK*), истакнута од стране *Siemens* (2005), приказује бројне успешне имплементације AI у аналитици учења.

- Виртуелни асистенти и четботови

Виртуелни асистенти и четботови покретани од стране AI могу одговарати на питања студената, пружати подршку током учења и нудити услуге туторства. Алати попут *IBM*-овог *Watson Tutor*-а нуде индивидуалну подршку ученику, унапређујући ангажовање и подстичући учење ван редовне школске наставе (Brown, 2000).

- Гејмификација

AI се користи за дизајнирање образовних игара које се прилагођавају нивоу знања ученика и пружају персонализоване изазове. Платформе, попут *Duolingo*, користе AI како би одржале континуитет у учењу језика формирајући занимљиве изазове које корисник треба да превазиђе (Freeman et al., 2014).

Бенефити вештачке интелигенције у образовању

Интеграција вештачке интелигенције у образовање нуди бројне користи са потенцијалом да револуционизује процес учења. AI омогућава просветним радницима креирање наставе која задовољава јединствене потребе, преференције и стилове учења сваког ученика. Истраживање које је спровео *Chi* (2009) сугерише да персонализовано учење путем AI може довести до побољшаног ангажовања и постигнућа ученика.

Планирање наставе од стране AI омогућава просветним радницима да се фокусирају на подучавање и интеракцију са ученицима. То доводи до повећане ефикасности у раду, која може довести до бољих резултата и сврсисходнијег коришћења ресурса, како је истакнуто у раду *Cubana* (2001).

AI може учинити образовање приступачнијим ученицима, укључујући особе са инвалидитетом и оне који живе у удаљеним подручјима. Технологије препознавања говора и претварања текста у говор могу помоћи ученицима који имају проблема са видом или оштећеним слухом. Онлајн AI-покретане платформе могу пружити квалитетно образовање ученицима који су значајно удаљени од школских установа. Пример коришћења платформе је *Kamehameha* школа на Хавајима, која је користила AI-покретан

асистент за читање и тако значајно побољшала стопу писмености међу ученицима који су имали потешкоћа са читањем (Kon et al., 2020).

AI системи прикупљају и анализирају огроман број података везаних за обрасце учења. Ти подаци пружају просветним радницима увид који могу користити са циљем примене техника подучавања које су засноване на научним чињеницама, што су описивали *Russell* и *Norvig* (2009).

AI системи непрестано уче и унапређују се. Како обрађују све више података, временом ови системи постају прецизнији и ефикаснији у пружању помоћи и подршке, остварујући визију аутора *Minsky* (1961) о потенцијалу AI за континуирано учење.

Гејмификација може учинити образовање занимљивијим и забавнијим за ученике. Укључивањем елемената игре и такмичења, ови алати могу повећати мотивацију и партиципацију, како сугерише истраживање *Bulla* и *Kajder* (2004). На пример, *Minecraft Education Edition* користи AI-покретане алатке које омогућавају ученицима да истражују и решавају проблеме, заједнички, у виртуелном свету.

Изазови и опасности

Иако постоји много користи, интеграција вештачке интелигенције у образовање је, такође,

извор изазова и опасности који захтевају пажљив приступ. Прикупљање и анализа података ученика од стране AI система изазива забринутости у вези са приватношћу и безбедношћу података. Кључно је успоставити снажну безбедносну праксу како би се заштитиле осетљиве информације и осигурало да се подаци користе етички и одговорно, како су нагласили *Popinesci* и *Kerr* (2017).

Иако AI има потенцијал да учини образовање приступачнијим, постоји ризик да би могло доћи до погоршања постојеће неједнакости. Ученици у школама или заједницама са недовољним ресурсима које немају приступ најновијим AI технологијама биће у значајном заостатку у сфери дигиталне писмености. Потребно је уложити напоре како би се премостио овај јаз и осигурало да AI користе сви ученици, без обзира на њихов социоекономски статус, како је заговарао *Brown* (2000).

Увођење AI у образовање може променити традиционалну улогу наставника. Иако AI може помоћи у свакодневном наставничком послу, те може смањити улогу наставника у образовном процесу, не треба занемарити чињеницу да су наставници и даље битни за пружање емоционалне подршке, развијање критичког мишљења и изградњу пријатељског односа са ученицима. Просветни радници треба да буду обучени за ефикасну употребу AI алата и разумевање њихових ограничења, како је сугерисао *Chi* (2009).

Употреба AI у образовању је избор различитих етичких питања, попут обима улога AI у доношењу одлука и потенцијалног утицаја на аутономију ученика. Важно је водити сталне дискусије о етичким принципима AI у образовању и успоставити смернице које приоритетизују добробит и развој ученика, како је нагласио *Cuban* (2001).

Будући кораци

Будућност вештачке интелигенције у образовању носи огроман потенцијал. Континуирано истраживање и развој отвара простор новим могућностима и применама, креирајући пут за будуће кораке које треба подузети. AI би могао да се развије у сапутника који подржава појединца током његовог образовног и професионалног путовања током читавог живота. Ови AI сапутници могли би нудити корисне савете о каријери и опцију континуираног развоја вештина, остварујући визију представљену од стране *Russell-a* и *Norvig-a* (2009).

Enhanced Virtual and Augmented Reality (VR/AR) покретане од стране AI могле би бити коришћене на различите начине. Ови алати могу симулирати сценарије из стварног света, чинећи учење занимљивијим и интерактивнијим. VR апликације у медицинском образовању могу пружити студентима праксу без ризика који

би проистекли из грешака које би учинили током практичне наставе у реалном окружењу, унапређујући тиме њихове вештине и самопоздање, како је истакнуто од стране *Brown* (2000).

Емоционална и социјална интелигенција је, такође, домен који би могао бити развијан захваљујући AI алатима. Алати покретани од стране AI, попут *Affectiva*, већ истражују како да читају људске емоције и на њих одговарају, што би се могло прилагодити образовним сврхама (Russell and Norvig, 2009).

Следећа генерација аналитике учења могла би користити AI са циљем пружања још дубљих увида у процесе учења студената. Ови системи могу предвидети резултате учења, идентификовати потенцијалне изазове у раним фазама образовања и понудити конкретна решења са циљем подршке ученицима. На пример, предиктивна аналитика могла би помоћи у идентификацији студената који су склони одустајању, омогућавајући неопходну и правовремену подршку, као што је нагласио *Siemens* (2005) у свом раду о аналитици учења.

AI би могао омогућити већу глобалну сарадњу међу ученицима, просветним радницима и истраживачима. Уклањајући језичке баријере и повезујући ученике из различитих култура, AI може промовисати међукултуралну сарадњу на нивоу који раније није био могућ. Платформе попут *Google Translate* и алата за превод покретаних

од стране AI могу омогућити комуникацију, подстичући међународну сарадњу, као што су дискутовали *Freeman et al.* (2014).

Примери успешне имплементације AI

Бројне образовне институције широм света већ су почеле да користе предности интеграције AI и едукације:

- *Ivy Tech Community College (Indiana, USA)*: Овај факултет је користио AI за анализу података са преко 10.000 курсева, идентификујући ученике у ризику од неуспеха у прве две недеље. Проактивним контактирањем ових ученика и пружањем подршке, Ivy Tech је значајно побољшао стопе успеха ученика (*Digital Marketing Institute, 2020*).

- Програм *Summit Learning (USA)*: Развијен од стране *Summit Public Schools* у сарадњи са Facebook-ом, овај програм користи AI-покретане платформе за персонализовано учење. Ученици добијају прилагођени програм заснован на њиховим индивидуалним потребама, што доводи до бољег ангажовања, веће академске успешности и боље припреме за факултет (*Teachflow.ai, 2021*).

- *Khan Academy (USA)*: Ова онлајн платформа за учење нуди програм *Khanamigo*, AI-покретаног виртуелног асистента за учење. *Khanamigo*

пружа туторство ученицима на различитим предметима, укључујући математику и друге природне науке, али и хуманистичке науке, што га чини вредним додатком традиционалном учењу (University of San Diego Online Degrees, 2020).

• *Beijing Normal University (China)*: У сарадњи са *Tencent*-ом, овај универзитет је основао Академију за паметно образовање – (ААСЕ) која се фокусира на развој AI технологија и апликација специфично за образовни сектор, са циљем унапређења квалитета подучавања и метода учења студената (Teachflow.ai, 2021).

Закључак

Интеграција вештачке интелигенције и образовања трансформише пејзаж учења и подучавања. Коришћењем AI технологија, просветни радници могу персонализовати процес учења, унапредити ефикасност и приступачност и доносити одлуке засноване на подацима, како би оптимизовали образовни програм. Међутим, увођење AI у образовање такође доноси изазове који морају бити адресирани, укључујући проблеме око приватности, питања праведности и друге етичке проблеме. Потенцијал AI у образовању је неограничен. Континуирано истраживање и развој, а затим и имплементација имају моћ да промене парадигму образовања. Усвајањем промена

и суочавањем са изазовима, можемо искористити пун потенцијал AI, како бисмо створили будућност у којој је образовање најмоћније оружје у људским рукама, чија снага може да се искористи са циљем побољшања друштва у целини.

Дискусија

У складу са темом, али и због транспарентности треба нагласити да је за креирање овог есеја била коришћена AI. Употребљени су AI алати попут *ChatGPT*, *Gemini*, *Paperpile* и *Jasper*. Сврха употребе се односила на помоћ приликом тражења извора података, примера наведених у тексту и тражење референци. Употреба AI је свакако олакшала процес писања рада што је допринело већој мотивацији и концентрисању на само писање, на тај начин заобилазећи препреке, као што је губитак времена приликом тражења извора информација и употреба истог за побољшање квалитета рада. Сматрам да је прихватање помоћи AI, у те сврхе, оправдано јер је сам AI бива употребљен као помоћник, а не као главни креатор. На нама је да одлучимо да ли је коришћење AI у супротности са стандардним начином учења, у смислу да само коришћење AI елиминише напоре који би били неопходни за процес стварања и учења, тако смањујући сазнавање и ретенцију информација, закључивање и логичко

разматрање. Сматрам да је такав став парцијално тачан јер се употреба AI од стране ученика може сматрати продуктом њихове лењости и незаинтересованости за наставни програм, те се употребом AI нарушава парадигма образовања. Такво понашање ученика је разумљиво, знајући како модерно образовање, пре свега у Србији, изгледа. Ученицима треба дозволити да користе AI на начин који ће њима олакшати наставни програм, али не и заменити труд који би требало бити уложен. Примери успешне употребе AI су изнети у претходном тексту, па би искуства стечена у тим процесима требало искористити и у нашој земљи. AI не треба схватати као претњу, већ као прилику која ће променити начин на који гледамо образовање. Сличан пример корените промене је било увођење рачунара и интернета у школски систем, што се испоставило веома корисним кораком. Тако треба приступити и према AI. Просветни радници би морали учинити напор и проћи кроз обуке које се односе на AI, како због ученика, тако због сопственог интереса, јер AI може значајно олакшати њихов посао, који је тренутно исцрпљујући.

Политичке организације које учествују у власти морају донети низ одлука и правила које се односе на регулацију употребе AI. На тај начин би се показала њихова одговорност, како према просветним радницима, тако и према ученицима, јер овако нерегулисано поље AI, иако пуно

потенцијала, је извор проблема због погрешног схватања начина на који треба бити коришћена.

Дискусија о AI и едукацији мора бити свеобухватна и вођена на свим нивоима образовања, од вртића до факултета. AI јесте будућност коју живимо и према њој се морамо односити одговорно, јер ће генерације које долазе живети у свету незамисливог технолошког напретка, те је наша одговорност да их за такву будућност припремимо најбоље што можемо.

Референце

- Brown, J. S. (2000). Growing Up Digital: How the Web Changes Work, Education, and the Ways People Learn. *Change: The Magazine of Higher Learning*, 32, No. 2: 11–20.
- Bull, G., and Kajder, S. (2004). Digital Storytelling in the Language Arts Classroom. *Learning & Leading with Technology*, 32, No. 4: 46–49.
- Chi, M. T. H. (2009). Active-Constructive-Interactive: A Conceptual Framework for Differentiating Learning Activities. *Topics in Cognitive Science*, 1, No. 1: 73–105.
- Cuban, L. (2001). *Oversold and Underused: Computers in the Classroom*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Freeman, S., Eddy, S. L., McDonough, M., Smith, M. K., Okoroafor, N., Jordt, H. and Wenderoth, M. P. (2014). Active Learning Increases Student Performance in Science, Engineering, and Mathematics. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 111, No. 23: 8410–8415.

- Graesser, A. C., and Gholson, B. 1987. Cognitive Sciences and ITS: Knowledge Representation and Design Architecture. *Journal of Artificial Intelligence in Education*, 1, No. 2: 1–23.
- Koedinger, K. R., Anderson, J. R., Hadley, W. H., and Mark, M. A. (1997). Intelligent Tutoring Goes to School in the Big City. *International Journal of Artificial Intelligence in Education*, 8: 30–43.
- Mayer, R. E. (2004). Should There Be a Three-Strikes Rule Against Pure Discovery Learning? The Case for Guided Methods of Instruction. *American Psychologist*, 59, No. 1: 14–19.
- McCarthy, J. 2007. What is Artificial Intelligence? Stanford University. Accessed, 7.6.2024. <https://www-formal.stanford.edu/jmc/whatisai/whatisai.html>.
- Minsky, M. (1961). Steps Toward Artificial Intelligence. *Proceedings of the IRE*, 49, No. 1: 8–30.
- Popenici, S. A. D., and Kerr, S. (2017). Exploring the Impact of Artificial Intelligence on Teaching and Learning in Higher Education. *Research and Practice in Technology Enhanced Learning*, 12, No. 22: 1–13.
- Russell, S. J., and Norvig, P. (2009). *Artificial Intelligence: A Modern Approach*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.
- Siemens, G. (2005). Connectivism: A Learning Theory for the Digital Age. *International Journal of Instructional Technology and Distance Learning* 2, No. 1: 3–10.
- Skinner, B. F. (1954). The Science of Learning and the Art of Teaching. *Harvard Educational Review*, 24, No. 2: 86–97.
- Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Образложење награђених радова

Студенти који су освојили **прво место**: Александар Давидовић и Тамара Орловић

– **Александар Давидовић**, студент Високе пословне школе у Новом Саду, обрадио је тему **Култура сећања: Слобода и национални идентитет**. Александар је лепо приказао значај наше историје и сећања на све пале јунаке који су бранили нашу земљу. Рад одише топлином, хришћанским праштањем, али и чојством.

Елементи из есеја: „Стоичка је та борба да сачувамо слику нашег колективног трајања, храброг, снажног и борбеног. Готово да нема генерације која није осетила мирис смрти, запаљених огњишта и расејаних породица. Чини се да што више стремимо као народ слободи и истинском миру, он нам све више одмиче и изгледа понекад да јуримо за донкихотовским ветрењачама. Облак несигурности често наткриљује сневе о слободном и мирном животу на непрегледној војвођанској равници, плодним мачванским пољима или кршним пределима Таре, Копаоника или Златибора. Ма колико се лепоте слило у ту дивну земљу, увек на њу вреба

нека 'звер', оличена у разним мрзитељима. Народ смо који воли, пати, бори се, прашта, трага за бољим у себи и у другима. Такво је наше национално биће од постанка до данас. Признајемо да на том путу нисмо безгрешни, али јесмо самокритични, сагледавамо себе, трудимо се да будемо бољи, да се дижемо и онда када смо пали. Слобода нам је света и важна, важнија од оне корице хлеба коју у зноју лица свог и жуљевитих руку доноси ратар, за њу живимо и умиremo, њој се радујемо, с ње страдамо. Из срца и душе грлимо сву нашу расточену српску земљу.“

– **Тамара Орловић** из Зубиног Потока, с Косова и Метохије, студент Филозофског факултета у Косовској Митровици, израдила је есеј с темом **Култура сећања: Слобода и национални идентитет**. Ауторка је подсетила на судбину свих нас који смо рођени као Срби. Подсетила нас је на цену наше слободе, односно на то да нас она радује, али истовремено пече и боли. Есеј одише патриотизмом и подсећа нас на дечански завет где сваки камен и фреске памте нашу историју и причају истину, подсећајући нас на Грачаницу, Високе Дечане, Пећку патријаршију, Богородицу Љевишку, Зочиште. Све док има ко да се прекрсти у име Лазара и Милоша који се рађају и који ће се тек рађати, наш завет је да се боримо за сваки педаљ наше свете земље да бисмо спремни дочекали будућност уз васкрсење Космета.

Добитници прве награде Александар Давидовић и Тамара Орловић дали су у својим радовима искрено и дубоко емотивно своја виђења културе сећања и појмова слободе и националног идентитета као камена међаша сваког народа који држи до себе, до своје прошлости и традиције. Њихов стил писања и језик веома су разумљиви и јасни.

Студенти који су освојили **друго место**: Лазар Букумировић и Миља Марјановић

– **Лазар Букумировић**, студент четврте године Српске књижевности и језика на Филозофском факултету Универзитета у Новом Саду, написао је есеј с темом **Вештачка интелигенција и образовање у 21. веку** у којем пружа критички осврт на вештачку интелигенцију и њене ефекте, позивајући се на образовање као основни циљ. Његов стил писања је динамичан и надахнут осећањем друштвене одговорности. Студент показује бојазан да вештачка интелигенција може да доведе до акритичности и аисторичности и да претвори ђаке у моделиране потрошаче уколико се образовање репродукује искључиво посредством алгоритама који раде на основу задате базе података. Аутор указује на то да је потребно да сачувамо критички став према овој савременој технологији и да, упркос њеној краткорочној користи, не изгубимо из вида друштвену добробит као дугорочни циљ.

– **Миља Марјановић** из Приједора студент је Факултета техничких наука. Израдила је есеј с темом **Култура сећања: Слобода и национални идентитет**. Студенткиња је јасно одговорила на тему, осврћући се на оно што нас одређује. Односно на питање ко смо заправо ми, јер оно што смо сада јесмо захваљујући ономе што смо постојали у прошлости. Мудри памте Дучића, Кочића, Мишића, Шантића, Принципа, Андрића, Бећковића, Ђоковића, Немањића, Теслу, Пупина, Петровића, као и многе друге који су пролили крв за слободу и у чијим делима и речима Србија остаје да живи вечно.

У свом есеју истакла је значај традиције, просвете и културе у очувању српског националног идентитета управо на трагу умног Стојана Новаковића, који је још почетком 20. века писао да се српство најефикасније брани „књигом и пером“. Такође, указала је и на фаталну погубност регионалне подељености која, као усуд, вековима прати српски народ и штети његовом напретку у сваком погледу.

Студенти који су освојили **треће место**: Сара Радојевић и Богољуб Андрејевић

– **Сара Радојевић**, студенткиња Факултета политичких наука Универзитета у Београду, израдила је есеј с темом **Култура сећања: Слобода и национални идентитет** у којем је методолошки веома вешто представила значај културе

сећања, најпре кроз уводни део, у ком је образложила основни концепт, а затим кроз делове есеја у којима се осврнула на социјалну конструкцију прошлости, форме колективног сећања, варијанте културног памћења, културни идентитет и политичку имагинацију. На крају, студенткиња је изнела закључак да су идентитетска, етничка и национална питања жив процес подложен редефинисању и редизајнирању, те да ова питања не застаревају и стога изискују константну пажњу.

– **Богољуб Андрејевић**, студент Факултета медицинских наука у Крагујевцу, писао је на тему **Вештачка интелигенција и образовање у 21. веку**. Приликом израде есеја служио се алатима AI и показао је на свом примеру практичну употребу вештачке интелигенције у образовању, пружајући општи теоријски приказ истраживане теме.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

316.752(=163.41)(082)
004.6(082)

ГОДИШЊА студентска награда : награђени радови 2024. године / [аутори Александар Давидовић ... [и др.]].
- Београд : Фондација „За српски народ и државу“, 2024 (Београд : Бирограф). - 79 стр. ; 20 cm

Подаци о ауторима преузети из колофона. - Тираж 300. - Напомене и библиографске референце уз текст.

ISBN 978-86-81728-24-6

1. Давидовић, Александар, 2004- [аутор]
а) Култура сећања -- Срби б) Вештачка интелигенција

COBISS.SR-ID 150308617